

ГРАМАТИЧНІ ЗАСОБИ РЕАЛІЗАЦІЇ АРГУМЕНТАЦІЇ В СУДОВОМУ ДИСКУРСІ

У статті досліджено особливості аргументації в судовому англійському дискурсі. Способом реалізації аргументації є аргументативний дискурс, що включає мовні одиниці та мовленнєві конструкції, фактори екстралінгвістичного характеру й аргументативні стратегії, які використовуються та враховуються аргументатором із метою максимального переконуючого впливу на адресата.

Ключові слова: аргументація, аргументативний дискурс, юридичний дискурс, судовий дискурс, мовні засоби аргументації.

Коваль Н. Е. Грамматические средства реализации аргументации в судебном дискурсе. – Статья.

В статье исследуются особенности аргументации в судебном английском дискурсе. Способом реализации аргументации является аргументативный дискурс, включающий языковые единицы и конструкции, экстралингвистические факторы и аргументативные стратегии, которые используются аргументатором с целью максимального убеждения адресата.

Ключевые слова: аргументация, аргументативный дискурс, юридический дискурс, судебный дискурс, лингвистические средства аргументации.

Koval N. Ye. Grammatical means of argumentation in the legal discourse. – Article.

The article focuses on the problem of argumentation in English legal discourse. Argumentation is evaluated within argumentative discourse, with reference to its linguistic, logical, social, cognitive and psychological peculiarities. Argumentative strategy and its components used to provide evidence and persuade an addressee of the legal documents are examined.

Key words: argumentation, argumentative discourse, legal discourse, judicial discourse, linguistic means of argumentation.

Зростання інтересу до проблем аргументації відбулося ще в 60-х роках ХХ століття й пов'язане з іменами Х. Перельмана, С.Е. Тулміна, Ю. Райке. На передній план вийшли питання про природу феномена аргументації, про місце й роль людського «я» в аргументативній діяльності, теми аргументації та свободи, аргументації й доказів, аргументації та міжособистісних відносин.

Аргументація як загальнофілософське поняття є комплексом засобів мовного вираження, дослідження яких не може обмежуватися замкнутим колом вивчення внутрішньорівневих відносин між об'єктами мови. Воно потребує визначення екстралінгвістичних факторів, які впливають на особливості функціонування в певному вербальному оточенні. Теорія аргументації – це підхід, який об'єднує як вимоги логіки, так і вимоги лінгвістики щодо ґрунтового аналізу комунікації. Логіка зорієнтована на формальну частину мислення, лінгвістика – на вербальне спілкування. Теорія аргументації прагне встановити формальні процедури, що конкретизують спілкування. Аргументація при цьому, за словами Г.Г. Почепцова, визначається як соціальна, інтелектуальна й вербальна активність, що служить тому, щоб довести або спростувати думку, що складається з низки висловлювань і спрямована на отримання схвалення від аудиторії [8, с. 33]. Дискурс як канал реалізації аргументаційних зусиль демонструє переплетення норм мови, логіки, риторики та психології. Дискурс дозволяє зрозуміти співвідношення, яке виникає між мовними одиницями й концептами, які їх денотують, а також співвіднести концептуальний зміст із формами його мовної реалізації. Оскільки в дискурсі на передній план виходять соціальні й антропологічні параметри комунікації, кожний тип дискурсу орієнтований

на прагматичний аспект спілкування, на реалізацію ілюкутивної функції.

Використання мови як інструмента переконання переводить аргументацію в комунікативний процес, метою якого є заміщення когнітивного та/або аксіологічного дисонансу між аргументатором і реальним або гіпотетичним адресатом. А.Д. Белова зазначає, що стратегічна мета аргументації – переконання адресата аргументатором – вказує на діалогізм як засіб організації аргументації, наявність постійного й необхідного зворотного зв'язку, інтерактивний характер аргументації [3; 6].

Дослідження останніх років зосереджені на таких питаннях теорії аргументації, як особливості аргументативного дискурсу (А.Н. Баранов, А.Д. Белова) [1; 2; 3]; співвідношення аргументації та логіки (А.А. Івін) [6]; особливості аргументації в різних видах дискурсу (Н.М. Коваль, Л.Г. Ряполова, Т.А. Скуратовська та інші) [7; 9; 10]; структури аргументації, взаємозв'язок теорії аргументації й риторики (О.Н. Зарецкая) [5].

Теорія аргументації привертає особливу увагу завдяки своїй практичній спрямованості. Вона не відкидає ті чи інші приклади як неіснуючі, а навпаки, намагається включити їх у свою структуру. Однак на цьому етапі теорії аргументації все ще бракує власної теоретичної бази, якщо вона претендує на принципово власну позицію в науці, оскільки ні логіка, ні теорія мовленнєвих актів не можуть відігравати роль подібної бази, тому що вони є окремими напрямками зі своїми власними завданнями й цілями.

Вивчення впливу різноманітних позалінгвальних факторів на усне мовлення, на відбір мовних одиниць спілкування стає дедалі актуальнішим у сучасних дослідженнях із теорії дискурсу та теорії аргументації. Незважаючи на довгу історію

вивчення особливостей аргументації, деякі питання залишаються дискусійними й майже зовсім не дослідженими. Це стосується також аргументації в судовому дискурсі. Новітні теорії аргументації в середині ХХ сторіччя розроблялися на основі саме судової моделі, а під час дослідження структури аргументації процедури та прийоми, застосовувані під час судових дебатів, розглядалися як відповідні стандарти

Мета нашого дослідження – проаналізувати структуру англomовних текстів протоколів судових засідань, дослідити мовну конструкцію викладу судового дискурсу та визначити основні граматичні засоби реалізації аргументації в судовому дискурсі.

У процесі аргументації мовець реалізує себе як особистість, демонструє свою мовну й комунікативну компетенцію. На способи аргументації представленої інформації впливають також культурні норми та категорії мовних і концептуальних картин світу. Така концепція дає можливість об'єднати традиційний системноцентричний і відносно новий антропоцентричний підходи до вивчення мовних явищ, поглиблюючи в такий спосіб загальнотеоретичні уявлення про сутність граматичних категорій і їхню інтерпретацію. Аргументація передбачає максимально ефективне й цілеспрямоване використання мовних засобів, що регулюється, з одного боку, безпосередньою комунікативною інтенцією мовця й нормами мовленнєвої поведінки, які переважають у соціумі, а з іншого – граматикою відповідної мови. Специфіка вибору засобів аргументації визначається особливостями ситуативної оптимізації аргументативних актів, комунікативною компетенцією співрозмовників.

Способом реалізації аргументації в комунікації є аргументативний дискурс, що включає мовні одиниці й мовленнєві конструкції, невербальні компоненти й фактори екстралінгвістичного характеру, які використовуються та враховуються аргументатором із метою максимально переконуючого впливу на реципієнта.

В аргументативному дискурсі стратегія переконання полягає у взаємодії інформації, що надходить (мета якої переконати), з усією системою установок, цілей і мотивації особистості.

Юриспруденція належить до числа аргументативно-активних сфер. Мова юриспруденції становить вузькоспеціальну терміносистему, яка сформувалася паралельно з інститутом права, а отже, може певною мірою вважатися частиною самої юридичної системи. Проте, крім терміносистеми, сучасне право базується на аргументації, теорії переконання.

Судовий дискурс має свою сферу функціонування, особливості реалізації, а отже, виступає різновидом інституційного дискурсу. У певних

стереотипних ситуаціях, що закріплені за тими чи іншими суспільними, політичними, правовими інститутами, існують чітко визначені ритуальні правила поведінки та межі, вихід за які є досить обмеженим. Таким ситуаціям-сценаріям притаманний високий ступінь передбачуваності, що впливає на організацію аргументації й мовні засоби її реалізації в дискурсі.

Аргументаційно необхідні аспекти організації дискурсу відтворюються не тільки на лексичному мовному рівні, а й на рівні граматики. Закони граматики й синтаксису містять у собі правила людського мислення. Оскільки аргументація як різновид ментальної діяльності базується на психічних і розумових процесах, притаманних свідомій діяльності, то можна вважати, що механізм аргументації використовує принципові когнітивні складові процесу пізнання, а саме онтологізацію знання в його різноманітних втіленнях (*знання факту, думка про нього, розуміння*). Вони у свою чергу є провідними орієнтирами для пошуку відповідних мовних структур, що використовуються в аргументації.

Дискурсні риси актуалізуються залежно від функціонального призначення тексту та його комунікативно-прагматичних намірів. Оскільки право – це насамперед вираження волі, то юридичним текстам, зокрема судовим, притаманний стилістичний відтінок директивності з власними виражальними засобами. Судовому письмовому дискурсу властива безособовість, за винятком свідчень, викладених від першої або третьої особи. Наявність значної кількості безособових речень із директивною семантикою свідчить про функцію волевиявлення в судових документах.

Імперативність притаманна текстам протоколів судових засідань, і головна роль у її реалізації належить модальним дієсловом. Модальні дієслова мають деякі особливості, які виникають не тільки у зв'язку з їхнім традиційним використанням у певних дискурсах, а й у силу тих семантичних відтінків, яких ці дієслова набувають в аналізованих юридичних дискурсах. Розглянемо такий приклад: основне використання дієслова *shall* передає значення зобов'язаності, наказу, спонукання. У такому значенні дієслово *shall* широко вживається в законодавчих актах і положеннях.

У силу шаблонного характеру законодавчого й судового дискурсів семантична різноманітність модального дієслова закріплюється в кожному окремому дискурсі. У результаті аналізу судових текстів зроблено висновок, що дієслово *shall*, на відміну від розповсюдженого значення зобов'язаності в законодавчих документах, має більшу семантичну різноплановість. *Shall* може вживатися в значенні декларативності, беззаперечного дотримання приписів документа, що зближує його з дієсловом *must*. Наприклад:

«*The Interstate Commerce Commission shall endeavor to reach conclusions unanimously...*» [12, с. 148].

Спонування, відмінне від наказу, будується на феномені аргументації. Процес аргументаційного спонування є непрямим вираженням інтенції адресанта щодо мовленнєвих і немовленнєвих дій адресата. Неімперативне спонування, можливе для мовного інструментарію й відмінне від способів механічного спонування, реалізується в дискурсі. Таким чином, *shall*, незважаючи на його варіативність (теперішній час, майбутній час, категоричну форму – *повинен*), має основне значення зобов'язаності, обов'язковості. Винятком є лише його синонімічність із дієсловом *may*, коли категоричність нейтралізується. Основне значення модального дієслова *may* – висловлення дозволу на здійснення певної дії. За допомогою цього дієслова виражається можливість виконання чи невиконання будь-якої дії, що залежить від обставин, які актуалізуються в тексті за допомогою підрядних речень умови, способу дії тощо. Наприклад:

«*The title may pass, if the parties so agree, where the statute of frauds does not interpose, without delivery, and property may be delivered with the understanding that the title shall not pass until some condition is performed*» [12, с. 102].

У судових документах зустрічаються випадки, коли дієслово *may/might* вживається також із послабленим значенням, особливо в підрядних реченнях умови, мети й підрядних допустових. У таких випадках конструкція *may/might* + *інфінітив* розглядається як модальна конструкція, а не аналітична форма дієслова:

«*A valid contract may be conditioned upon the happening of an event, even though the event may depend upon the will of the party, who afterwards seeks to avoid its obligation*» [12, с. 229].

«*What might or might not happen to her after the sale formed no element in the contract*» [12, с. 106].

Дієслово *may/might* у наведених прикладах вживається для вираження припущення чи певного ступеня впевненості в малоймовірності дії. Варто зазначити, що дієслово *may* в поєднанні з перфектним інфінітивом функціонує також для позначення припущення в минулому:

«*If the mutual mistake had simply related to the fact whether she was with calf or not for one season, then it might have been a good sale, but the mistake affected the character of the animal for all time, and for its present and ultimate use*» [12, с. 104].

Особливої уваги заслуговують певні моменти застосування багатофункціональних дієслів *should* і *would* у судових документах. Ці дієслова вживаються як допоміжні: а) для узгодження часу в підрядних додаткових реченнях, для вираження майбутнього часу; б) для утворення аналітичної форми умовного способу. Подібні конструкції пе-

редають значення припущення, яке залежить від певних обставин. Дієслова *should* і *would* у судових текстах можуть також вживатись як модальні дієслова, зберігаючи своє основне смислове навантаження:

«*Owner should be compelled to compensate Builder for expenditures actually made in reliance on the unsigned agreement*» [12, с. 43].

Як показало дослідження, дієслово *should* у протоколах судових засідань може бути синонімом дієслів *shall*, *must*, *have to* в значенні зобов'язаності. Дієслово *would* у значенні небажання, протидії намаганням щось здійснити вживається в судових документах нечасто. *Will/would* використовується в протоколах судових засідань як модальне дієслово, яке передає намір, рішучість, готовність до чогось.

Дієслово *would*, як і дієслово *may/might*, утворює низку ввідних безособових конструкцій, якими, як правило, починається речення:

it would be held + підрядне додаткове;

it would be + інфінітив дієслова:

«*I hardly think it would be held, either at law or in equity, by any one, that the seller in such case could rescind the contract*» [12, с. 105].

Використання вищезазначених конструкцій у записах протоколів судових засідань свідчить про традиційний усталений характер та офіційність цього типу дискурсу, який певною мірою обмежений сферою застосування.

Вживання значної кількості модальних дієслів у межах одного речення не є випадковим для судового документа. Такі дієслова спонукають до дії та вказують на її обов'язковість. Наприклад:

«*The Judge ought, therefore, to have told the jury, that, upon the facts then before them, they ought not to take the loss of profits into consideration at all in estimating the damages; there must therefore be a new trial in this case*» [12, с. 14].

Стандартизація викладу проявляється не лише в доборі лексичних засобів та уніфікованого граматичного оформлення опису типових ситуацій, значну роль відіграють також граматичні конструкції. У практику укладання протоколів судових засідань увійшло активне вживання пасивної форми, часто із займенником *it* у ролі підмета. У протоколах судових засідань зустрічаємо приклади таких речень:

«*It is argued that the spot, on which the building is to be erected, is not designated with precision in the contract...*» [12, с. 561].

«*By an agreement in writing dated April 11, 1960, it was agreed that the plaintiff should sell and the defendants should purchase for \$1100 the freehold property which immediate...*» [12, с. 561].

У процесі аналізу судових документів виявлено додаткові можливості вживання пасивних конструкцій. Найбільш характерною причиною вико-

ристання пасиву є структурно-логічне оформлення письмового судового дискурсу. Оскільки чіткість побудови й аргументативний стиль викладу притаманні цьому типу дискурсу, під час укладання текстів важливим є дотримання логічної побудови тексту й добору таких конструкцій, які здатні реалізувати ці риси. Точність і логічна послідовність викладу приводять до певного логіко-структурного оформлення тексту з використанням чітко визначених мовних засобів. Пасив у цьому випадку відіграє достатньо важливу роль, наприклад:

«...*The judgment of the court below must therefore be reversed, pursuant to the agreement of the parties*» [12, с. 201].

«*The delivery of the shaft at Greenwich was delayed by some neglect; and the consequence was, that the plaintiff did not receive the new shaft for several days after they would otherwise have done...*» [12, с. 12].

Наведені приклади дають можливість зробити висновок про те, що чіткість мовного оформлення, яка є однією з провідних рис судового дискурсу, вимагає об'єктивності викладу, тобто опис подій представлено не від особи мовця, а від імені держави й органів правосуддя, що знаходить відповідний прояв у вживанні пасивної форми викладу.

Наступною причиною використання пасивних конструкцій у судових документах є ланцюгова модель викладу, характерна для аргументації в судовому дискурсі. Це також пов'язано зі способами побудови логічно організованого тексту. Ланцюговий спосіб викладу часто вживається для переліку фактів справи, під час наведення аргументів і доказів, наприклад:

«*It was in fact as absolute as it could well be made, and I know of no precedent as authority by which this court can alter the contract thus made by these parties in writing, - interpolate in it a condition by which, if the defendants should be mistaken in their belief that the cow was barren, she could be returned to them and their contract should be annulled*» [12, с. 106].

Отже, за допомогою ланцюга пасивних конструкцій у поєднанні з модальними дієсловами *could* та *should* автору тексту вдається передати послідовність і логічність думки, а також обґрунтувати аргументованість висновку. Принагідно зауважимо, що такий спосіб викладу за допомогою пасивних конструкцій є характерним і для законодавчого дискурсу, де ланцюгова послідовність спостерігається між окремими частинами, пунктами й підпунктами статей законів і законодавчих актів.

Для вираження офіційності судовим доку-

ментам властиве використання синтаксичної перервності, так званого «розірваного» присудку (*discontinuous verb phrase*), про що свідчать приклади із записів протоколів судових засідань:

«*But this case does not require a consideration of the general question; for, in any view, the person making the offer may always, if he chooses, make the formation of the contract which he proposes depend upon the actual communication to himself of the acceptance...*» [12, с. 290];

«*...it is fairly obvious that No. 1 may in some situations be preferred because it creates less risk that the contract will be held void for uncertainty*» [12, с. 85].

За допомогою синтаксичної перервності в реченнях актуалізується додаткова інформація, яка сприяє реальному викладу справи й об'єктивному відтворенню фактів. У граматичному оформленні документів реалізується намір до автоматизації та стандартизації мови, викликаний прагненням до максимальної економії зусиль і часу – ознаками ефективності комунікації.

Стереотипність і консерватизм вживання граматичних засобів є більш помітними, на відміну від вживання лексичних засобів. Кореляція граматичних одиниць різних частин мови й синтаксичної організації речення створює стилістичне забарвлення, що надає тексту певного комунікативного спрямування й забезпечує логіко-семантичну адекватність мовлення. У судовому дискурсі за допомогою граматичних засобів забезпечуються інтелектуально-комунікативна та регулювально-волонтеративна функції. Утворюється певна система, у якій наявність того чи іншого мовного засобу є чітко обумовленою. Опущення чи невикористання одного елемента такої системи зумовлює втрату дискурсних рис, а отже, і цілісності всієї системи.

Смислова організація дискурсу тією ж мірою, що й інші аспекти когнітивної інфраструктури дискурсу, впливає на його аргументаційне звучання та спонукальну дієвість. У свою чергу актуальне членування дискурсу сприяє виділенню інформації, важливої для переконання та спонукування до дії. Поза залежністю від логічної чи психологічної орієнтованості процесу аргументації кожен акт аргументації зокрема та аргументативний дискурс у цілому реалізуються за допомогою різних мовних засобів. Саме тому лінгвістичний аналіз аргументації дає можливість зрозуміти сутність аргументації як логіко- та лінгвопсихологічного феномена мислення.

Література

1. Баранов А.Н. Лингвистическая теория аргументации (когнитивный подход) : автореф. дис. ... докт. филол. наук : спец. 10.02.04 / А.Н. Баранов. – М., 1990. – 48 с.
2. Баранов А.Н. Лингво-прагматические механизмы аргументации / А.Н. Баранов // Рациональность, рассуждение, коммуникация. – К. : Наукова думка, 1987. – С. 22–41.
3. Белова А.Д. Лингвистические аспекты аргументации / А.Д. Белова. – К., 1997. – 311 с.

4. Дейк Т.А. Язык. Познание. Коммуникация / Т.А. ван Дейк ; пер. с англ. С.С. Медведевой. – М. : Прогресс, 1989. – 321 с.
5. Зарецкая Е.Н. Риторика: Теория и практика речевой коммуникации / Е.Н. Зарецкая. – М. : Дело, 2002. – 480 с.
6. Ивин А.А. Основы теории аргументации / А.А. Ивин. – М. : ВЛАДОС, 1997. – 351 с.
7. Коваль Н.М. Прагматична роль суспільно-політичного дискурсу та реалізація комунікативної інтенції мовця / Н.М. Коваль // Проблеми семантики слова, речення та тексту. – К. : КНЛУ, 2003. – Вип. 9. – С. 136–142.
8. Почепцов Г.Г. Теорія комунікації / Г.Г. Почепцов. – К. : Вид. центр «Київський університет», 1999. – 308 с.
9. Ряполова Л.Г. Аргументація в спонукальному дискурсі: Дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.04 / Л.Г. Ряполова. – К., 1993. – 192 с.
10. Скуратовська Т.А. Аргументація в американському судовому дискурсі (на матеріалі справ за участю суду присяжних) : дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.04 / Т.А. Скуратовська ; Кіровоградський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка. – Кіровоград, 2002. – 196 с.
11. Dijk T.A. Strategies of Discourse Comprehension / T.A. van Dijk, W. Kintsch. – New York : Academic Press, 1983. – 418 p.
12. Braucher R. Basic Contract Law. American Case Book Series / L.L. Fuller, R. Braucher. – Minnesota : West Publishing Co., 1984. – 998 с.